

м. Париж, 6 листопада 2012 року

КРЄС (2012) Висновок № 15

**КОНСУЛЬТАТИВНА РАДА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СУДДІВ
(КРЄС)**

**ВИСНОВОК № 15 (2012)
Консультативної ради європейських суддів
до уваги Комітету міністрів Ради Європи
про спеціалізацію суддів**

Вступ

1. Відповідно до завдань діяльності, затверджених Комітетом міністрів, КРЄС вирішила підготувати в 2012 році Висновок про спеціалізацію суддів.

2. Висновок був підготовлений із урахуванням попередніх Висновків КРЄС, Великої хартії суддів, відповідей держав-членів на опитування щодо спеціалізації суддів, яке було підготовлено КРЄС, а також з урахуванням попередньої доповіді експерта КРЄС пані Марії Джуліани Цівініні (Італія).

3. Готуючи цей Висновок, КРЄС також ґрунтувалася на спільному доробку Ради Європи, зокрема, Європейській хартії про статут суддів, Рекомендації (2010) 12 Комітету міністрів державам-членам «Щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки», а також доповіді «Європейські судові системи» (редакція 2010 року) Європейської комісії з ефективності судочинства¹.

4. Відповіді держав-членів на опитування та доповідь експерта вказали на те, що існування спеціалізованих суддів або спеціалізованих судів є поширеною практикою в державах-членах. Подібна спеціалізація існує й набула багатьох різновидів, включаючи заснування спеціалізованих палат у вже існуючих судах або створення окремих спеціалізованих судів. Ця тенденція поширена в усіх країнах Європи².

5. У контексті цього Висновку «спеціалізованим суддею» є суддя, який працює у вузькій сфері певної галузі права (наприклад, кримінальне, сімейне, економічне та фінансове право, право інтелектуальної власності, антимонопольне право) або розглядає справи, які стосуються певних фактичних обставин, що виникають в окремих галузях права (наприклад, пов'язані з соціальним, економічним, сімейним правом).

¹ Хоча ці документи прямо не стосуються спеціалізації суддів, коло їхньої дії охоплює й суддів спеціалізованих судів стосовно принципів, які встановлюються цими документами щодо суддів у цілому.

² В опитуванні КРЄС як приклади, спільні для багатьох європейських країн, були визначені такі спеціалізації: сімейні суди, суди з розгляду справ щодо неповнолітніх, адміністративні суди/ради держави, імміграційні суди/суди стосовно біженців, суди зі спорів щодо державних фінансів, військові суди, податкові суди, трудові чи соціальні суди, суди з розгляду сільськогосподарських спорів, суди із захисту прав споживачів, суди з розгляду дрібних позовів, суди з розгляду заповітів та спадщини, суди з розгляду питань, пов'язаних з патентами, авторським правом, торговими марками, господарські суди, суди з розгляду питань банкрутства, суди з розгляду земельних спорів, арбітражні суди, суди з розгляду тяжких злочинів, суди з нагляду за кримінальним провадженням (наприклад, надання дозволу на арешт, прослуховування та інші), суди з нагляду за виконанням вироків та утриманням під вартою.

Право Європейського Союзу обумовлює створення спеціалізованих палат чи судів у окремих сферах права, таких як торгові марки Європейського Союзу (Суд з розгляду справ про торгові марки Європейського Союзу, стаття 90 Правил (ЄС) № 40/94 щодо торгових марок Європейського Союзу, прийнятих Радою 20 грудня 1993 року) та промислові зразки Європейського Союзу (Суд з розгляду справ про промислові зразки Європейського Союзу, стаття 80 Правил (ЄС) щодо промислових зразків Європейського Союзу № 6/2022, затверджених Радою 12 грудня 2001 року).

6. Присяжні, які беруть участь у розгляді кримінальних справ³, не охоплюються поняттям «спеціалізованих суддів», про яке йшлося вище. Присяжні не беруть участь у всіх кримінальних справах. На присяжних не поширюються норми кодексів та правил подібно до суддів, які є частиною постійного суддівського корпусу; присяжні не є частиною суддівської ієрархії і на них не поширюються відповідні дисциплінарні норми та правила етики.

7. Метою цього Висновку є дослідження основних проблем, пов'язаних зі спеціалізацією, з урахуванням першочергової потреби захистити фундаментальні права людини та забезпечити якість правосуддя, що включає питання статусу суддів.

A. Можливі переваги та недоліки спеціалізації

a. Можливі переваги спеціалізації

8. Спеціалізація зазвичай виникає внаслідок потреби пристосуватися до змін законодавства і навряд чи є результатом розважливого вибору. Постійне прийняття нового законодавства, міжнародного, європейського чи національного, а також зміна судової практики та правової доктрини розширюють і ускладнюють юриспруденцію. Проте суддям складно охопити всі сфери права, тоді як суспільство та учасники судового процесу вимагають усе більш високого професіоналізму суддів і ефективності судів. Спеціалізація суддів може стати запорукою необхідного рівня їхніх знань та досвіду в певній галузі юриспруденції.

9. Усебічні знання з певних правових питань можуть поліпшити якість рішень, які приймаються суддею. Спеціалізовані судді можуть бути більш компетентними у відповідних окремих галузях, що, як наслідок, може підвищити авторитет судів.

10. Передання окремих категорій справ певній групі спеціалізованих суддів може сприяти послідовності в судових рішеннях і формуванню правової визначеності.

11. Спеціалізація може допомогти суддям, які зазвичай розглядають подібні категорії справ, краще розуміти обставини по справах, що надходять до них, у технічному, соціальному або економічному вимірах, і, як результат, визначити найбільш оптимальне рішення, що відповідає конкретним обставинам.

12. Спеціалізовані судді, які володіють академічними знаннями поза сферою юриспруденції, можуть застосовувати міждисциплінарний підхід до вирішення юридичних питань.

³ Наприклад, суд присяжних у декількох державах-членах, де «присяжні» визначаються як особи, обрані у випадковому порядку, для участі в суді присяжних, на відміну від тих осіб без юридичної освіти, які є працівниками суду; див. також п. 43 у цьому Висновку. Ці присяжні у кримінальному процесі, наприклад, приймають рішення стосовно вироку та вирішують питання щодо вини підсудного, а в цивільних справах можуть приймати рішення стосовно відшкодування шкоди.

13. Спеціалізація за рахунок більшої компетентності в певній сфері права може сприяти покращенню ефективності та оперативності розгляду справ у суді, беручи до уваги постійно зростаючу кількість справ.

в. Можливі обмеження та застереження щодо спеціалізації

14. Тоді як спеціалізація з багатьох причин є бажаною, існують певні застереження. Основний ризик суддівської спеціалізації полягає у можливому відокремленні спеціалізованих суддів від основного суддівського корпусу.

15. Судді, які відповідно до своєї спеціалізації вже ухвалювали раніше судові рішення з подібних питань, можуть і надалі репродукувати схожі рішення на кшталт цих попередніх, що може призвести до гальмування еволюції судової практики, яка відповідала б суспільним потребам. Небезпека також полягає в тому, що рішення з певної групи правових відносин можуть ухвалюватися завжди тією ж самою групою суддів.

16. Спеціалісти з певної галузі права, як правило, розвивають концепції, які є специфічними для їхньої сфери знань та (часто) невідомі іншим юристам. Це може призвести до автономізації певних сфер права та процесу, відмежовуючи спеціалізованих суддів від правових реалій в інших сферах і потенційно ізолюючи їх від загальних принципів та фундаментальних прав. Подібне відокремлення може підірвати принцип правової визначеності.

17. Суспільство може очікувати появи спеціалізованих суддів у тих сферах, де це практично неможливо. Спеціалізація можлива тільки в доволі великих судах. У менших судах створити спеціалізовані палати або відповідну кількість таких палат неможливо. Це спонукає суддів мати універсальні знання та вирішувати цілий спектр вузьких питань. Надмірна індивідуальна спеціалізація суддів може завадити їхній необхідній універсальності.

18. У деяких випадках спеціалізація суддів може шкодити єдності суддівської влади. Судді можуть вважати, що їхня компетентність у певних питаннях є підставою їх належності до елітної групи суддів, які відрізняються від інших. Також у громадськості може виникнути враження, що деякі судді є «суперсуддями», або навпаки, що суд — це винятково технічний орган, відокремлений від діючої судової системи. Це може призвести до підриву довіри суспільства до судів, які будуть вважатися недостатньо спеціалізованими.

19. Запровадження надмірно поглибленої спеціалізації суду може мати на меті чи призвести до наслідку відокремлення суддів від судової влади в цілому, тим самим ставлячи їх під загрозу тиску з боку сторін, зацікавлених груп і представників інших гілок державної влади.

20. У спеціалізованій сфері права реальною загрозою є надмірне зближення суддів, адвокатів та прокурорів під час спільних тренінгів, конференцій та зустрічей. Це не тільки може ставити під сумнів суддівську

незалежність та безсторонність, але також може піддати суддів реальному ризику прихованого тиску та, як наслідок, вплинути на результат вирішення справи.

21. Оскільки завантаженість судів має бути розумною, запровадження спеціалізації з дуже обмеженого кола категорій справ може призвести до ефекту концентрації суддів у рамках лише одного спеціалізованого суду в межах усієї країни або одного регіону країни. Це може ускладнити доступ до правосуддя або створити надзвичайно велику відстань між суддею та позивачем.

22. Існує ризик, що спеціалізований суддя, який працює в рамках певного суду та завданням якого є надання технічної чи експертної допомоги при вирішенні специфічного питання, може висловити власну думку з приводу фактів своїм колегам-суддям напяму, без надання цієї інформації сторонам у рамках судового слухання⁴.

23. Запровадження спеціалізованих судів, які відповідають суспільному запиту (наприклад, антитерористичні суди)⁵ може призвести до того, що органи влади забезпечать їх матеріальними ресурсами та персоналом, які будуть недоступні іншим судам.

В. Загальні принципи — повага до фундамен-тальних прав та принципів: позиція КРЄС

24. КРЄС насамперед акцентує на тому, що судді, як судів загальної юрисдикції, так і спеціалізованих судів, повинні бути фахівцями в галузі судочинства. Судді мають знати, як вивчати й аналізувати обставини справи і законодавство, а також як приймати рішення з багатьох різноманітних сфер правовідносин. Для забезпечення цих завдань судді мають володіти широким колом знань стосовно правових інститутів та правових принципів.

25. Відповіді держав-членів на опитування та доповідь експерта вказують на те, що переважна більшість справ, які надходять до судів, розглядається суддями судів загальної юрисдикції, що підкреслює домінуючу роль, яку відіграють ці судді.

26. У принципі, судді повинні мати здатність розглядати справи в будь-якій сфері права. Їхні загальні знання права, його основоположних принципів, здоровий глузд та розуміння реалій життя дає їм змогу застосовувати закон в усіх сферах, включаючи спеціалізовані питання, якщо потрібно — за допомогою експертів⁶. Роль «судді суду загальної юрисдикції» не може бути переоціненою.

⁴ Як приклад доречно навести патентний суд, в якому працюють судді без юридичної освіти, що мають специфічні знання в технічній сфері.

⁵ «Спеціалізовані суди» необхідно розмежовувати із надзвичайними чи судами «*ad hoc*» (створеними для конкретного випадку) — також див. п. 37.

⁶ Наприклад, у сферах охорони здоров'я, нещасних випадків на виробництві, пожеж, будівництва, технологічних аварій тощо.

27. Судді судів загальної юрисдикції зазвичай направляються до судів різної спеціалізації, змінюючи місце роботи декілька разів протягом професійної діяльності. Це дає їм широкий досвід з різноманітних сфер права, дозволяє їм адаптуватися до нових призначень та відповідати потребам сторін судового слухання. Саме тому суддям важливо спочатку отримати загальні знання для необхідної гнучкості та універсальності, що допоможе їм належним чином працювати в судах загальної юрисдикції, які розглядають велику кількість різноманітних спорів, включаючи такі, що вимагають певного рівня спеціалізації.

28. Тим не менш, законодавство в деяких сферах настільки ускладнилося та виокремилася, що належний розгляд справ вимагає більшої спеціалізації. Тому рекомендується передбачити існування належно кваліфікованих суддів, які б розглядали справи у спеціальних сферах.

29. Спеціалізовані судді, як і судді судів загальної юрисдикції, мають ураховувати вимоги незалежності та безсторонності, визначені у статті 6 Європейської конвенції з прав людини (далі — Конвенція). Спеціалізовані суди та судді також мають ураховувати інші умови, передбачені положеннями Конвенції: доступ до суду, належний розгляд справи, право на справедливий суд та право на розгляд у розумні строки. На суди покладається обов'язок організувати спеціалізовані палати таким чином, щоб ураховувати вказані вище вимоги.

30. КРЄС вважає, що створення спеціалізованих палат або судів підлягає ретельному регулюванню. Подібні органи не повинні звужувати коло повноважень судді суду загальної юрисдикції і мають у всіх справах забезпечувати однакові гарантії та якість. Водночас мають бути враховані всі критерії, які впливають на діяльність судді: чисельність штату суду; службові вимоги; той факт, що суддям дедалі складніше охопити всі правові сфери; а також фінансовий аспект спеціалізації.

31. Спеціалізація у жодному разі не може бути перешкодою для забезпечення вимог стосовно якості судових рішень, що повинен ураховувати кожен суддя. КРЄС нагадує, що зазначені вимоги були перелічені у Висновку № 11 (2008) «Про якість судових рішень», і ці вимоги застосовуються до всіх суддів, у тому числі до спеціалізованих. Все необхідне повинно бути зроблено для забезпечення оптимальних умов адміністрування судочинства у спеціалізованих судах.

32. Загалом у спеціалізованих судах мають застосовуватися загальні процесуальні норми. Упровадження особливої процедури для кожного спеціалізованого суду може призвести до надмірного поширення цих процедур, створення ризику щодо доступу до правосуддя та визначеності права. Спеціальні процесуальні норми допустимі, тільки якщо вони відповідають підставам створення спеціалізованого суду (наприклад, процеси, пов'язані з сімейним правом, де допит дітей є предметом спеціального регулювання, покликаного захищати їхні інтереси).

33. Також є життєво необхідним забезпечення дотримання принципів справедливого суду — як неупередженість суду, так і свобода судді оцінювати докази. У системах, де у штаті суду є радник або експерт, слід забезпечити право сторін висловити свою думку на висновок, наданий судді радником чи експертом. Інакше точка зору експерта може бути включена до судового рішення, не забезпечивши сторони правом перевірити чи опротестувати її. КРЄС надає перевагу системі, де суддя призначає експерта, або сторони можуть самі викликати експертів як свідків, оцінки та висновки яких можуть бути заперечені або обговорені сторонами перед суддею.

34. Усі справи, як у спеціалізованих судах, так і в судах загальної юрисдикції, мають розглядатися однаково ретельно. Немає жодних підстав для надання пріоритету справам, що розглядаються спеціалізованими судами. Єдиним дозволеним пріоритетом може бути об'єктивна необхідність, наприклад, справи, пов'язані із позбавленням волі або невідкладними заходами стосовно встановлення опіки над дитиною, захисту власності, осіб, навколишнього середовища, стану здоров'я населення, публічного порядку чи безпеки.

35. Забезпечення спеціалізованих судів належними людськими, адміністративними та матеріальними ресурсами, необхідними для їхньої діяльності, не має шкодити іншим судам, які мають рівні права на зазначені ресурси.

36. КРЄС вважає, що більша мобільність та гнучкість з боку суддів може допомогти виправити зазначені вище недоліки спеціалізації. Судді повинні мати змогу змінювати суд чи спеціалізацію впродовж їхньої кар'єри або навіть переходити зі спеціалізованого суду до суду загальної юрисдикції чи навпаки. Мобільність та гнучкість не тільки надасть суддям більше різноманітних і різнопланових можливостей для просування по службі, а й на підставі відповідного досвіду дозволить їм працювати з іншими галузями права, що, звичайно, сприятиме розвитку судової практики та права загалом. Утім, така мобільність та гнучкість не повинна загрожувати принципам незалежності й незмінюваності суддів⁷.

37. Упровадження категорії спеціалізованих суддів, які мали би справу зі складнощами чи певними вимогами в окремих галузях права, є питанням, що не стосується створення спеціальних, створених для конкретного випадку (*ad hoc*) та надзвичайних судів, як це передбачено для окремих чи особливих обставин. Існує потенційна небезпека, що ця група спеціальних та надзвичайних судів не зможе забезпечити дотримання усіх гарантій, закріплених у статті 6 Конвенції. КРЄС уже виражала свої заперечення проти створення подібних судів та посилається на Висновок № 8 (2006) «Про роль суддів у захисті верховенства права та прав людини в контексті боротьби з тероризмом». У будь-якому разі КРЄС зауважує, що у випадку існування

⁷ Див. Висновок КРЄС № 1 (2001), пункти 57, 59 та 60.

таких судів вони мають повністю забезпечувати дотримання всіх гарантій, покладених на звичайні суди.

38. Загалом КРЄС вважає, що спеціалізація може бути виправданою, тільки якщо вона сприяє здійсненню судочинства, наприклад, якщо спеціалізація забезпечує краще гарантування якості як судового процесу, так і судових рішень.

С. Певні аспекти спеціалізації

1. Спеціалізація суддів

39. На думку КРЄС, принципи цього Висновку можуть застосовуватися до типів спеціалізованих судів, що описано нижче.

40. Відповіді на опитування показали, що існують значні відмінності стосовно типів суддів, які працюють у «спеціалізованих» судах і трибуналах.

41. Спеціалізація може запроваджуватися різними способами. Залежно від правової системи держава може створювати як спеціалізовані суди, що відокремлені та відрізняються від організації судової системи загальної юрисдикції, так і спеціалізовані суди або палати, що є частиною судової системи загальної юрисдикції. Юрисдикція спеціалізованих судів або палат зазвичай відрізняється від судів загальної юрисдикції; кількість спеціалізованих судів є, як правило, невеликою, і іноді вони існують тільки в столиці держави. У спеціалізованих судах та палатах можуть працювати непрофесійні судді.

42. Найпоширенішим способом запровадження спеціалізації є створення спеціалізованих палат або відділів. Це може регулюватися внутрішніми розпорядженнями суду. Основними напрямками спеціалізації є: сімейні справи та справи за участі неповнолітніх; право інтелектуальної власності; господарське право; справи про банкрутство; тяжкі злочини; розслідування злочинів та виконання кримінальних покарань.

i. «Непрофесійні» судді

43. У багатьох державах-членах існують спеціалізовані суди чи трибунали, які складаються з одного або більше суддів, що мають юридичну освіту, та одного або більше представника суду чи трибуналу, які не є юристами. Залучення фахівців-неюристів як суддів є настільки різноманітним, що надати вичерпний аналіз варіантів подібного залучення в рамках цього Висновку неможливо. Зазвичай ці «судді-неюристи» або представляють ту чи іншу групу інтересів (наприклад, роботодавці чи робітники, орендодавець та орендарі, представники муніципальних органів), або мають володіти особливими знаннями, які відповідають спеціалізації суду чи трибуналу.

ii. Професійні судді

44. Професійні судді можуть стати спеціалізованими в декілька способів. Це можливо на підставі досвіду, отриманого під час роботи адвокатом з відповідною спеціалізацією до призначення на посаду судді, або на підставі досвіду спеціалізованої діяльності після призначення на посаду судді. Як

варіант, спеціалізований суддя міг отримати спеціальну підготовку в певній сфері права або в неюридичній сфері, а потім бути призначеним до спеціалізованого суду або працювати зі справами спеціальної категорії в суді загальної юрисдикції.

45. Спеціалізація суддів у судах вищих інстанцій, якщо існує подібна система, має забезпечити певний ступінь універсальності цих суддів із розрахунком, що це дозволить їм розглядати всі різновиди справ на найвищому рівні. Відповідна універсальність є необхідною для виконання апеляційними судами їхніх правових та конституційних завдань, тобто гарантування послідовності в тлумаченні та застосуванні законодавства і права судової практики. Також ця універсальність запобігатиме розгляду справ спеціалізованих категорій на апеляційному рівні занадто вузьким колом суддів, які можуть викладати свою позицію обмежено і таким чином запобігати розвитку права в цій сфері.

2. Спеціалізація окремих судів або великої групи судів

46. Деякі юрисдикції передбачають існування спеціалізованих судів окремо від загальних судів⁸. У деяких випадках ці окремі спеціалізовані суди були створені в результаті застосування інструментів Європейського Союзу щодо запровадження спеціалізованих судів або спеціалізованих відділів у судах із ширшою юрисдикцією⁹. В інших випадках спеціалізовані суди утворюють окрему велику групу судів¹⁰. У кожному випадку відповідний суд є спеціалізованим, як і судді, що входять до його складу. Структура судової системи в кожній країні є частково результатом історії і частково результатом вимоги щодо наявності певного типу спеціалізованого суду або судді в цій юрисдикції.

3. Присутність спеціалізованих суддів на регіональному рівні

47. Слід брати до уваги той факт, що в деяких дуже спеціалізованих сферах кількість справ, які надходять до суду, є дуже незначною. У такому разі може виникнути потреба зосередити спеціалізованих суддів в одному суді з метою їхнього забезпечення збалансованим навантаженням справами, ураховуючи необхідність розгляду суддями справ, не пов'язаних зі спеціалізацією. Однак якщо подібна концентрація суддів у одному суді буде перебільшеною, існує ризик, що спеціалізований суд може стати географічно віддаленим від користувачів судовими послугами. Це проблема, якої, на думку КРЄС, потрібно уникати.

4. Людські, матеріальні й фінансові ресурси

⁸ Прикладами можуть виступити господарські трибунали у Франції, трудові трибунали в Бельгії, трибунали з працевлаштування у Великій Британії.

⁹ Див. приклади, наведені у посиланні 2 на с. 620.

¹⁰ В Англії та Уельсі патентні суди є частиною Канцелярського відділу, який розглядає справи, пов'язані переважно з власністю та податковими спорами. Господарський суд є частиною Королівської лави Високого суду, який розглядає справи стосовно договорів та деліктів, а також справи, пов'язані з адміністративним правом.

48. Забезпечення спеціалізованих судів та суддів належними людськими й матеріальними ресурсами, особливо інформаційними технологіями, є суттєвим.

49. Якщо очікуване навантаження справами на спеціалізовані суди є меншим порівняно з іншими судами, повинно вирішуватися питання щодо розвитку та використання ресурсів та технологій, які можна передати у спільне розпорядження кільком спеціалізованим судам або навіть усім судам. Об'єднання людських і матеріальних ресурсів може стати засобом вирішення проблем, пов'язаних з організаційними питаннями суддівської спеціалізації. Однак створення великих «центрів правосуддя», які включали б загальні і спеціалізовані суди, а також суди присяжних, може, враховуючи зростаючу відстань між судами, ускладнити доступ до правосуддя.

50. Потреби й витрати щодо спеціалізованих судів та суддів можуть бути більшими, аніж стосовно загальних судів та суддів, наприклад, через те, що вимагаються особливі заходи обережності, справи є великими за обсягом або судові слухання та ухвалення судових рішень є тривалими.

51. Якщо можна визначити додаткові витрати на функціонування спеціалізованих судів, тоді виправданим є підвищення судового збору з метою покрити всі або частину цих додаткових витрат. Це може застосовуватися, наприклад, у господарських справах чи справах про промислове будівництво, або у справах, пов'язаних з антимонопольним чи патентним правом, але не у справах про встановлення опіки над дитиною, стягнення аліментів на дитину або в інших видах сімейних справ. Підвищені збори для спеціалізованих судів не можуть перевищувати обсяг додаткової роботи, яка здійснюється судами, і повинні бути пропорційними обсягу роботи, визначеному судам, та перевагам спеціалізації як для сторін, так і для судів. Але впровадження спеціалізованих судів з метою лише отримання більшого прибутку не є розумним та виправданим.

D. Спеціалізація та статус судді

1. Статус спеціалізованого судді

52. В усіх типах спеціалізації, про які йшлося вище, важливо враховувати, що роль судді як члена суддівського корпусу залишається незмінною. Спеціалізація суддів не може виправдовувати чи вимагати відхилення від принципу незалежності суддів у будь-якому з його аспектів (наприклад, незалежність судів і окремих суддів, див. Висновок КРЄС № 1 (2001)).

53. Керівним принципом має бути поведження із спеціалізованими судьями згідно з їхнім статусом, але не інакше, ніж з судьями судів загальної юрисдикції. Закони та правила, що регулюють процедуру призначення, перебування на посаді, підвищення, незмінюваності та дисципліни судді, мають бути однаковими як для спеціалізованих судів, так і для судів загальної юрисдикції.

54. Цього можна досягти за умови існування єдиного конститутивного органу для судів загальної юрисдикції і спеціалізованих судів. Єдиний

суддівський корпус гарантуватиме, що всі судді дотримуються фундаментальних прав і принципів, які мають універсальне застосування. Відповідно, КРЄС не підтримує створення окремих судових органів чи систем в рамках окремих видів спеціалізації, оскільки це може призвести до застосування цими органами різних правил різних суддів.

55. КРЄС відомо, що в багатьох європейських системах традиційно є декілька різних судових ієрархій (наприклад, суди загальної юрисдикції та адміністративні суди). Також можуть існувати відмінності в статусах суддів. КРЄС вважає, що такі відокремлені ієрархії можуть ускладнити здійснення правосуддя та доступ до нього.

56. На думку КРЄС, слід забезпечити, щоб:

- спори між юрисдикціями не обмежували доступ до правосуддя та не були причиною затримання розгляду справ, що суперечить статті 6 Конвенції;
- усі судді мали належний доступ до інших ієрархій судової системи, спеціалізованих судів, судових органів та їхніх функцій;
- усі судді з однаковим стажем отримували однакову винагороду, за винятком будь-яких обов'язкових та особливих додаткових доплат за виконання інших обов'язків (див. наступний пункт).

57. Принцип рівного статусу для суддів судів загальної юрисдикції та суддів спеціалізованих судів має також поширюватись і на оплату праці судді. Рекомендація № (2010) 12 Комітету міністрів передбачає в статті 54, що оплата праці суддів має бути «співмірною їхній діяльності та відповідальності» з метою, у тому числі «захистити суддів від спроб підкупу для впливу на процес ухвалення рішень»¹¹. Беручи це до уваги, нарахування будь-якої додаткової заробітної плати чи інших виплат у зв'язку зі спеціалізацією судді не є виправданим, оскільки специфіка діяльності та тягар відповідальності, як правило, є однаковими для суддів судів загальної юрисдикції та суддів спеціалізованих судів. Додаткова заробітна плата, інші виплати чи певна винагорода (наприклад, у випадку роботи в нічний час) можуть бути виправданими, якщо існують особливі підстави, які дозволяють дійти висновку, що або особливості діяльності спеціалізованого судді, або тягар відповідальності судді (включаючи персональну відповідальність, яка може покладатись із призначенням спеціальних функцій) вимагають такої компенсації.

58. Правила етики, а також кримінальної, цивільної та дисциплінарної відповідальності суддів не повинні відрізнятися як для суддів судів загальної юрисдикції, так і для суддів спеціалізованих судів. Стандарти поведінки суддів містяться у Висновку КРЄС № 3 (2002) і повинні поширюватись однаково як на спеціалізованих суддів, так і на суддів, що не мають спеціалізації. Достатніх підстав для надання суддям різного статусу визначено не було.

¹¹ Також див. Висновок КРЄС № 1, п. 61.

59. Якщо спеціалізований суддя в процесі діяльності стикається з невеликою спеціалізованою групою адвокатів або навіть сторін, цей суддя має слідкувати за своєю поведінкою задля дотримання принципу неупередженості та незалежності.

2. Оцінювання та просування по службі

60. Що стосується оцінювання роботи судді, критерії цього оцінювання є численними та добре відомими (див. Висновки КРЄС № 3 та № 10). Спеціалізація сама по собі не є підставою для надання вищої оцінки роботі спеціалізованого судді. Але гнучкість, яка розкривається в охопленні суддею однієї чи більше сфер спеціалізації, може бути доречним критерієм оцінювання роботи судді.

61. Судові ради чи інші незалежні органи, відповідальні за проведення оцінювання роботи суддів, повинні бути обережними у визначенні можливості й способів порівняння роботи спеціалізованого судді та судді суду загальної юрисдикції. Виконання цього завдання потребує уважного та поміркованого ставлення, оскільки зазвичай простіше скласти чітку картину діяльності судді суду загальної юрисдикції, ніж спеціалізованого судді, який може бути членом невеликої групи і чия робота може не бути достатньо зрозумілою чи відомою для особи, що здійснює оцінювання.

62. Стосовно просування по службі виникають такі самі зауваження¹². На думку КРЄС, підвищувати спеціалізованих суддів раніше за інших тільки на підставі їхньої спеціалізації є недопустимим.

3. Можливість навчання та спеціалізація

63. Принципи, викладені у Висновку КРЄС № 4 (2003), стосовно загальної підготовки суддів так само поширюються й на підготовку суддів спеціалізованих судів. Це впливає з того факту, що, як правило, статус спеціалізованих суддів не відрізняється від статусу суддів судів загальної юрисдикції, що всі вимоги стосовно захисту суддівської незалежності та забезпечення найбільш якісного навчання застосовуються як до суддівського корпусу судів загальної юрисдикції, так і спеціалізованих судів. Загалом навчальні курси мають пропонуватися всім суддям.

64. Зазвичай, бажання судді отримати спеціалізацію має поважатися. З огляду на це КРЄС посилається на Висновок № 10, зокрема на положення, які стосуються добору суддів. Належне навчання¹³ також має бути доступним у розумні строки з моменту виявлення відповідного бажання суддею. Це навчання повинно пропонуватися перед призначенням судді на роботу в спеціалізованій сфері і завершитися до початку виконання суддею нових обов'язків.

65. Має існувати рівновага, з одного боку, між вимогами щодо проходження підготовки суддею та її доречністю, а з другого боку — між

¹² Див. Висновок КРЄС № 1, п. 29.

¹³ Див. Висновок КРЄС № 4, п. 30.

проходженням підготовки та доступністю необхідних для цього ресурсів. Тому спеціалізоване навчання не може, наприклад, запроваджуватися за відсутності належних ресурсів або за рахунок більш важливих потреб з підготовки суддів. Не можна вимагати призначень у спеціалізованій сфері, якщо, наприклад, очікуване навантаження справами у вказаній сфері є занадто малим та не виправдає запровадження спеціалізованих судів або колегій. Розмір суду, судового округу, регіону, навіть країни може породжувати різноманітні рішення стосовно спеціалізації, включно з урахуванням питання підготовки суддів для їхньої роботи у спеціалізованих сферах. Однак, якщо це доцільно, співпраця щодо підвищення кваліфікації суддів за межами національних кордонів може бути корисною.

4. Роль судової ради

66. Повноваження та обов'язки вищої судової ради, якщо цей орган існує, або подібного органу мають поширюватися рівною мірою як на загальні, так і на спеціалізовані суди. Спеціалізовані судді мають бути представлені або мати змогу винести на обговорення свої проблеми так само, як і судді загальних судів. Але в інтересах громадськості необхідно уникати надання будь-яких переваг у поводженні з однією чи іншою групою суддів.

5. Спеціалізація та участь в асоціаціях суддів

67. Спеціалізовані судді повинні мати однакове, порівняно з іншими суддями, право ставати та бути членами асоціацій суддів. Утім, в інтересах збереження єдності суддівського корпусу, відокремлені асоціації спеціалізованих суддів не є бажаними. Специфічні та предметно орієнтовані інтереси спеціалізованих суддів, такі як обміни професійним досвідом, конференції, зустрічі та інші мають існувати; однак їхні інтереси стосовно статусу можуть та повинні охоронятися в межах загальної асоціації суддів.

Висновки

- i. КРЄС насамперед підкреслює, що судді як судів загальної, так і спеціальної юрисдикції мають бути фахівцями у сфері здійснення правосуддя.**
- ii. Як правило, головну роль в ухваленні рішень мають відігравати судді судів загальної юрисдикції.**
- iii. Спеціалізовані суди та судді мають існувати тільки за необхідності, через складність чи особливості законодавства та для належного здійснення судочинства.**
- iv. Спеціалізовані суди та судді завжди мають залишатися частиною єдиної судової системи.**
- v. Судді спеціалізованих судів, як і судді судів загальної юрисдикції, мають дотримуватися вимог незалежності та неупередженості відповідно до статті 6 Конвенції.**

- vi. Зазвичай судді судів загальної і спеціальної юрисдикції повинні мати однаковий статус. Етичні правила та відповідальність суддів мають бути однаковими для всіх.**
- vii. Спеціалізація не має послаблювати якість правосуддя як у судах загальної юрисдикції, так і в спеціалізованих судах.**
- viii. Мобільність та гнучкість суддів часто є достатньою для вирішення потреб спеціалізації. Як правило, можливість отримати спеціалізацію та відповідну підготовку повинна бути доступною для всіх суддів. Навчання зі спеціалізованих питань повинно надаватися державними навчальними закладами для суддів.**
- ix. Замість діяльності спеціалізованих суддів без юридичної освіти, які є членами колегії разом із судьями-юристами, більш прийнятною була б діяльність експертів за призначенням суду чи сторін за умови, що на їхні висновки сторонам було б можливо подати заперечення чи оскарження.**
- x. Повноваження та обов'язки судової ради чи іншого подібного органу повинні поширюватись однаково на суддів судів загальної юрисдикції та суддів спеціалізованих судів.**